

MEHORAH

COLLECTION OF PAPERS

Belgrade 5770 - 2010

МЕНОРА

ЗБОРНИК РАДОВА

Београд 5770 - 2010

Издавач

Универзитет у Београду Филозофски Факултет

Publisher

University of Belgrade Faculty of Philosophy

Уредили

Јелена Ердeљан Ненад Макуљевић

Editors

Jelena Erdeljan

Nenad Makuljević

Секретар

Вук Даутовић

Editorial coordinator

Vuk Dautović

Превод са енглеског

Александар Петровић

English translation

Aleksandar Petrović

Лектура и коректура

Весна Адић

Proof reader

Vesna Adić

Компјутерска припрема

Тијана Ђаповић

Technical editor

Tijana Đapović

Штампа

Colografx, Београд

Printed by

Colografx, Belgrade

ISBN 978-86-86563-87-3

САДРЖАЈ / SUMMARY

ПРЕДГОВОР / CONTENTS

РЕЧ УРЕДНИКА / A WORD FROM THE EDITORS /

ЕМА МАЈАН ФАНАР „Пут до света који долази“: размишљања о иконографији две јединствене некрополе у Галилеји 14

EMMA MAAYAN FANAR, The way to the “world to come”: some thoughts on iconography of two unique necropolises in Galilee

АЛЕКСАНДРА БУНЧИЋ Чувари приповијести: средњевјековне илуминиране хагаде 44

ALEKSANDRA BUNČIĆ, Guardians of story-telling: mediaeval illuminated Haggadot

**ТАМАР АЛЕКСАНДЕР - ЕЛИЕЗЕР ПАПО
Исцелитељске бајалице босанских сефардских жена**

*TAMAR ALEXANDER - ELIEZER PAPO, On the Power of the Word
Healing Incantations of Bosnian Sephardic Women*

МИЛАН КОЉАНИН, Између еманципације и нетрпељивости: Јевреји у Србији 19. века 119

MILAN KOLJANIN, Between emancipation and intolerance: the Jews in 19th century Serbia

РУДОЛФ КЛАЈН, СЕЦЕСИЈА: „UN GOÛT JUIF“? 133

RUDOLF KLEIN, SECESSION: "UN GOÛT JUIF"?

МИРЈАМ РАЈНЕР, Парохет као слика: Шагалов Table des Prieres (1908-1909) 176

MIRJAM RAJNER, Parohet as an image: Chagall's table des prieres

МЛАДЕНКА ИВАНКОВИЋ, Обнова верског живота код Јевреја после Другог светског рата у Југославији 203

MLADENKA IVANKOVIĆ, Renewal of Jewish religious life after the Second World War in Yugoslavia

ИСАК АСИЕЛ, Конверзија и питање Јеврејског идентитета 236

ISAK ASIEL, Conversion and the issue of Jewish identity

ИСАК АСИЕЛ

Врховни рабин Србије и Црне Горе

КОНВЕРЗИЈА И ПИТАЊЕ ЈЕВРЕЈСКОГ ИДЕНТИТЕТА

С намером да пружи занимљиве увиде у природу јеврејства и јеврејског идентитета, овај чланак тежи што прецизнијем тумачењу релевантних предања из Библије и богате рабинске литературе, уз напомене о томе како је то питање регулисано данас, актуелним израелским законима. Иако се у јеврејском поимању света константно наглашава веза између јединства човечанства и Божјег јединства, Савез који је јеврејски праотац Аврам склопио са јединим Богом, и потврда Савеза кроз Мојсијево примање Торе на Синају, одредили су сва будућа јеврејска поколења као народ са засебним етничким и верским идентитетом, и посебним обавезама према Богу Творцу. Међутим, још од најранијих времена настанка јудаизма, било је могуће прикључити се израелским племенима и прихватити њихову веру, кроз процес преласка под називом гијур. Гијур или преобраћење у јудаизам јесте догађај у којем се преобраћеник придружује синајском Савезу између заједнице Израела и Бога, у којем је заједница Израела себе посветила испуњавању Божјих заповести. Поступак подразумева прихватање физичког знака Савеза – обрезивања (у случају мушког преобраћеника), поринуће у воду обредног купатила (које симболише поновно рођење), као и декларативно „прихватање јарма Небеског Краљевства“, односно свих закона вероисповедања јудаизма, у присуству три Јеврејина. Особа која је на овај начин прихватила јудаизам, као и особа чија је мајка Јеврејка, заувек припадају јеврејском народу, без обзира на то да ли се доследно придржавају верских закона.

Кључне речи:

Јеврејство, јудаизам, Тора, преобраћење, Израел

УВОД

Две године након оснивања државе Израел, 1950. године, донет је Закон о повратку према којем сваки Јеврејин има право да се усели у Израел. На основу тог закона, 1958. године, у луци у Хаифи искрцао се кармелићански монах, отац Данијел, рођен као Освалд Руфајзен, у јеврејској породици која је живела у Пољској. Међутим, израелске власти су му ускратиле право усељења по Закону о повратку, тврдећи да се не може бити Јеврејин и католички свештеник. Отац Данијел је покренуо судски поступак који је изгубио. Закон о повратку је допуњен 1970. године клаузулом да је Јеврејин особа чија је мајка Јеврејка, или особа која је прешла на јудаизам, и која не исповеда другу веру. Отац Данијел је добио израелско држављанство

натурализацијом.¹ Према Закону о повратку, право уселења имају и особе којима је отац Јеврејин и особе којима су деда или баба Јевреји.

У часопису *Церузале пост викли (Jerusalem Post Weekly)* од петка, 3. јануара 1965, појавио се следећи текст:

ВОЈСКА УХВАЂЕНА У МРЕЖИ ПРОБЛЕМА „КО ЈЕ ЈЕВРЕЈИН“

Све пријатељице Сузана Салабери с којима се играла током свог школовања сада пролазе војну обуку. Њена регрутација је повучена од стране Војног одсека у Тиберији. Разлог: Сузанина католичка мама крстила ју је у њеној родној Мађарској.

„Али ја се осећам Јеврејком у свему, ја сам Јеврејка“, рекла је привлачна осамнаестогодишњакиња. „Желим да будем као и сви други и ускоро ћу постати права Јеврејка. Имам момка за кога ћу се удати“, рекла је Сузана.

„Када су моји родитељи хтели да се уселе, моја мајка је хтела да постане Јеврејка, али су јој у израелској амбасади рекли да то није потребно“, рекла је Сузана. „Ићи ћу код рабина. У сваком случају удаћу се за мог Михаела (млади уселењик из Северне Африке)...“

Сузана такође има необичну личну карту. На њеној пише Мађарица, а не као код осталих – Јеврејин, Арапин или хришћанин.

Израелска влада је у јулу 1958. године одлучила да образује комитет

¹ Случај оца Данијела веома је занимљив и овде ћемо донети кратак преглед његовог живота. Освалд Руфајзен је рођен 1922. у јужној Пољској, недалеко од границе са Чехословачком, делу који је био под аустријском управом. У кући се говорио течан пољски, немачки, а хебрејски је научио у омладинском ционистичком покрету *Акива*. Када су нацисти окупирали Пољску, Руфајзенови су побегли на исток у Литванију. Стицајем околности и захваљујући свом готово „аријевском“ изгледу и одличном знању немачког језика, представио се као *фолксдојчер* и постао је преводилац и официр Гестапоа у месту Мир у источној Пољској. Захваљујући положају, знао је када ће бити ликвидација гета и успео је да организује бекство неколико стотина Јевреја, који су се придружили партизанима у шуми, док је он повео немачке јединице у супротном смеру. Због очигледног неуспеха операције, Гестапо је привео Освалда на испитивање и, у једном тренутку оставши сам, он је успео да побегне и сакрије се у једном католичком самостану недалеко од града прерушен у опатицу. У зиму 1944. придружио се партизанима. Након завршетка Другог светског рата прешао је на католицизам. Крајем педесетих година прошлог века уселио се у Израел, где је у Хаифи био старешина кармелићанског манастира. Умро је 1998. године у Хаифи. О његовом животу написана је књига *In the Lion's Den: The Life of Oswald Rufeisen*, Nechama Tec, Oxford University Press, US 1990.

у саставу премијера, министра правде и министра унутрашњих послова, са задатком да испита прописе за регистрацију деце из мешовитих бракова (Јевреја са нејеврејима) у случајевима када оба родитеља желе да своју децу упишу као Јевреје. Влада је наложила комитету да размотри мишљења јеврејских учених људи у земљи и ван ње, и да формулише прописе о регистрацији руководећи се прихваћеном традицијом у свим круговима јеврејства, како ортодоксним тако и не-ортодоксним круговима свих постојећих струја. При том је требало уважити посебне услове који важе за Израел као суверену јеврејску државу, у којој је загарантована слобода мишљења и вере и која је центар за окупљање изгнаника. Тим поводом је тадашњи премијер Израела, Давид бен Гурион, упутио писмо јеврејским учењацима у Израелу и дијаспори у којем их моли за мишљење. Од тада па све до данас у Израелу и у јеврејској дијаспори питање *ко је Јеврејин* не силази са новинских стубаца, и полемика коју изазива не јењава. Стога ћемо се у овом раду усредсредити на питање јеврејског идентитета виђеног очима традиционалног јудаизма, као и преламања сложености тог проблема која произлазе из сусрета с новим схватањима јеврејског живота у савременом свету.

Видели смо да је *Закон о повратку* допуњен 1970. године клаузулом да је Јеврејин особа чија је мајка Јеврејка, или особа која је прешла на јудаизам, и која не исповеда другу веру. Поставља се питање ко је био први Јеврејин, тј. прва Јеврејка и како је настао јеврејски народ? Одговор на ово питање пружиће нам занимљиве увиде у природу јеврејства и јеврејског идентитета.

КАКО ЈЕ СВЕ ПОЧЕЛО

Едмунд Лич сматра да *једина етнографска монографија за коју се од читаоца тражи да на њу обрати велику пажњу јесте Библија*.² Основна књига јудаизма је *Танах*, а језгро *Танаха* је *Тора*. Реч *танах* је скраћеница од три речи *Тора* – Мојсијево петокњижје, *Невхим* – књиге пророка и *Кетувим* – списи. Прва књига *Танаха*, *Берешит (Постање)* почиње причом о стварању света и првог човека и жене, Адама и Еве. Занимљиво је приметити да у наративи Библије први људи немају своју националност, ту је реч о јединственом пореклу човечанства, док су у древним временима странци и варвари били представљени као нижа врста. Одбијањем давања права или почасти заједничког порекла, оправдава се свака борба против њих. Етнологија Јевреја заснована је на универзалним идејама. Иако је *Танах*

2 Edmund Lič, *Kultura i komunikacija*, Prosveta, Beograd, 1983, стр. 7.

намењен превасходно Јеврејима, он у првом делу скицира контуре људске историје пре и после Потопа, на непристрасан начин, тако да обухвата све народе земаљске кугле духом апсолутне једнакости. У рабинској мисли упућује се на везу између јединства човечанства и Божјег јединства. Национална божанства могу бити замишљена као ствараоци појединих народа од којих је сваки предодређен да влада, али Бог Универзума не може бити виђен као покретач толиких различитих и међусобно супротстављених програма. У *Мишини*³ наилазимо на занимљив одељак који говори о јединству људског порекла, дајући одговор на питање зашто је на почетку стварања створен само један човек:

Човек је створен сам како би схватио да онај ко уништи једну човечију душу као да је уништио читав свет, а онај ко спаси једну човечију душу као да је спасио читав свет. И због мира међу људима да један другом не би рекли: „Мој отац је већи од твог.“ Да не би јеретици говорили да има више власти на небесима. Човек је створен сам како би се исказала Божја величина. Док човек кује много новчића из једног калуна и сви су исти, Краљ свих краљева, Свети, нека је благословен, утиснуо је у сваког човека Адамов лик и ниједан није сличан другом. Стога је свако дужан рећи: „Због мене је створен свет.“

Вера у јединство људског порекла иде у прилог постојању монотеизма међу древним Јеврејима. Према једном аутору⁴:

У политеизму, подела међу људима води своје корене још од самог људског постанка, те је стална и изведена из множине богова, од којих је сваки симбол другог народа. Поред тога, упркос напретку у философији, мудраци Грчке и Рима пре су сумњали него ли веровали у идеју да су сви људи браћа. Ова препрека концепту људског братства не постоји у јеврејству. Један Бог је створио људску расу и као знак јединствене природе свих људи, Творац свима унапред одређује да буду потомци једног човека. Он је, такође, хтео да и жена коју је дао првом човеку буде створена из њега – тако да су два пола заправо један. Тако

3 Санедрин, 4:5.

4 Francois Laurent, *Etudes sur l'histoire de l'humanité*, Vol. 1 (Paris, 1879), стр. 408. Наведено у Елиезер Папо, *Тора и људска права*, стр. 91–92, у тексту Раби Елија Бен-Амозега, *Израел и човечанство, Порекло човечанства*.

је посебан избор Јеврејина надмашен вишиом, свеобухватном доктрином: јединством Бога, јединством стварања.

Дакле, у ком тренутку се у *Танаху* сусрећемо с првим Јеврејиним, и ко је он, и где су му корени?

Први Јеврејин у *Танаху* био је Аврам. Према библијској нарацији, од Адама до Аврама прошло је двадесет поколења. Када је Авраму било 48 година, почела је да се зида Вавилонска кула, а у 75. години јавио му се Бог и заповедио му да иде из земље своје, и од рода свог и из дома оца свог у земљу коју ће му Он показати.⁵ Бог му је рекао да ће од њега подићи велики народ и да ће га благословити и име му прославити.

Из овог библијског стиха видимо да је Авраму заповеђено да напусти своју земљу, род и дом оца свог, из чега закључујемо да је Аврам рођен у народу који није био јеврејски, јер му је обећано да ће од њега постати нов народ – јеврејски – који ће живети у другој земљи. Аврамов родослов се може видети из следећег стиха⁶: *И узе Терах сина свог Аврама и Лота сина Харанова, унука свог, и Сару снају своју и изведе их из Ура Калдејског. Дакле, Аврамова породица потиче из Ура Калдејског, који је у Месопотамији.*

Прошетајмо се сада мало кроз пределе из времена Аврама. Пре четири хиљаде година, око Арабијске пустиње постојале су многе културе и цивилизације које су, гледано из ваздуха, давале јасне контуре једног полумесеца. Тај огромни полукруг познат је у историји под називом *Плодни полумесеци*. Ту је био центар цивилизације од каменог доба до златног века грчко-римске културе. У Плодном полумесеци и у Египту налазимо циновске пирамиде, месопотамске велике степенасте куле и већ две хиљаде година фарме и плантаже – обима данашњих великих пољопривредних добара, које се налазе у вештачки наплављеним долинама Нила, Еуфрата и Тигра – које производе житарице, поврће и најодабраније плодове. Свуда у Плодном месеци и у царству фараона цвета уметност писања клинастим писмом и хијероглифима. Жива размена добара, коју обављају велики увозници и извозници из Месопотамије и Египта караванским и речним путевима од Персијског залива до Сирије и Мале Азије, од Нила преко мора за Кипар и Крит, па даље све до Црног мора, огледа се у трговачкој преписци на папирусу и глиненим плочама. Песништво и наука су у пуном процвату.

Почетком 20. века археолози су открили библијски Ур. Данас је Ур железничка станица, 190 километара северно од Басре (Ирак), у близини

5 *Постање*, 12:1.

6 *Постање*, 11:31.

Персијског залива. Бесконачне пешчане површине прекида једна узвишица коју бедуини називају *Тел ел Мукајар*, „брдо степеница“. Некада, пре четири хиљаде година, простирала су се овде, докле год је око допирало, пространа пшенична и јечмена поља, културе поврћа и лугови урминог и смоквиног дрвета. Бујно зеленило поља било је испресецано системом канала. У то доба Еуфрат је текао свуда, а Персијски залив је залазио много дубље од садашњег ушћа Еуфрата и Тигра. Још пре него што је на Нилу била изграђена прва пирамида, овде је стрчао у небо Тел ел Мукајар. Четири моћне коцке, изграђене од опека прекрасних боја, уздизале су се једна над другом, сужавајући се у шиљак, 25 метара у висину. Изнад црног четвртастог темеља, чије су странице биле дуге 40 метара, виделе су се црвене и плаве степенице уоквирене дрвећем. Највиша степеница образовала је један плато, на којем се налазило светилиште прекривено златним кровом. Изнад овог култног места владала је тишина, у којој су свештеници вршили своју службу над ковчегом бога Месеца, Нанара. Пословна врева једног од најстаријих градова богате метрополе Ура једва да је и могла доведе допрети.⁷

Видимо да је Тел ел Мукајар био култно место посвећено богу Месеца, док је име Аврамовог оца било Терах, што указује на сличност са речју *јареах*, која на хебрејском значи месец, из чега многи тумачи *Танаха* закључују да су Аврамови преци обожавали божанство Месеца.

У *Талмуду*⁸ се наводи да је Аврам био први преобраћеник. Преобраћеник на шта? Средина и цивилизација у којој је живео била је политеистичка. Аврам у име до тада непознате религије напушта свој завичај и креће на пут ка Канану. Са антрополошке тачке гледишта занимљиво је пратити Аврамов пут. Он са једним новим системом вредности креће у нову средину. На пут креће са својом ужом породицом, која је прихватила његов систем вредности. За Аврама постоји само један Бог који нема тело ни облик и који је створио свет. Божанства доминантне културе су лажни богови које људи треба да напусте када схвате своју заблуду. Њихови кумири су сребро и злато, дело руку човекових. Уста имају, а не говоре, очи имају, а не виде, уши имају, а не чују, ноздрве имају, а не миришу. Руке имају, а не додирују, ноге имају, а не ходају, глас им из грла не излази. Такви ће постати и они који их праве, сви који се уздају у њих⁹ – то је основни Аврамов манифест против идолатрије политеизма. Аврам долази у Канан и тамо проповеда своју веру.

Када је дошло време да му се син Исак жени, Аврам шаље слугу назад у земљу своју и у род свој да му доведе жену за сина. Зашто Аврам шаље

7 Опис Тел ел Мукајара преузет је из књиге Вернера Келера, *Библија је у праву*, Крагујевац, 1987. стр. 20.

8 *Вавилонски Талмуд*, Трактат Сука, 49б.

9 Парафраза 115 псалма.

слугу у земљу и род свој, које је напустио, да му доведе жену за сина? Зар није разумљивије да сина ожени једном од Кананки и тиме још боље утврди свој положај међу становништвом земље у којој се населио? Да ли је разлог тај што се Кананке клањају кумирима и стога он не жели да се Исак жени једном од њих? Међутим, ни становници Вавилона – Арам Нахарајима и Ура – нису ништа бољи, и они су такође идолопоклоници. Чему, дакле, заповест слуги *да нећеш довести жену сину мом између кћери ових Кананаца, међу којима живим?*¹⁰ Одговор вероватно лежи у томе што је Аврам сматрао да ће, ако се Исак ожени девојком из средине која га окружује, процес асимилације бити погубан јер ће додатан утицај вршити и младина породица, рођаци и шира околина, као и њихова веровања. Довођење младе из друге земље имало би за последицу да се она уклопи у средину Аврамовог дома и тако буде изложена систему вредности који у њему владају, без могућности да околина утиче на њу, као ни њена породица од које је сада километрима далеко. Из тог разлога је Аврам и напустио своју земљу, род и очеву кућу, прекинувши сваки контакт с њима да би живео као странац у странијој средини, немајући ништа заједничко са становницима земље домаћина. Чак није хтео ни Сару да сахрани на њиховом гробном месту. Сходно томе, његов син не може да се ожени једном од њихових кћери. Зато је Аврам био назван *Аврам аиври* – Аврам Хебрејац, *јер цео свет је на једној страни, а он на другој* (иври на хебрејском значи *особа с друге стране*, речено нашим језиком – *пречанин*, што указује на његово порекло у Месопотамији – с друге стране реке). Исакова жена, Ребека, изложена је вредностима Аврамовог дома које она усваја и заједно са Исаком треба да пренесе свом потомству. Да је Исак усвојио вредности очевог дома и наставио да шири Аврамово учење, видимо из једног загонетног библијског одељка.

И стаде Исак откопавати бунаре за воду што су били ископани за време Аврама оца његовог, а које су затрпали Филистејци по смрти Аврамовој. И прозва их именима која им беше наденуо отац његов. 11

Овде се поставља неколико питања. Прво, зашто у земљи која треба воду Филистејци затрпавају бунаре с водом, зар њима вода није потребна? Друго, зашто то раде тек по смрти Аврамовој? Треће, у Танаху се не говори која имена је Аврам дао студенцима и који је смисао враћања тих имена изнова откопаном бунарима с водом?

10 *Постање*, 24:3.

11 *Постање*, 26:15.

Могући одговор¹² је да је за време свог живота Аврам ископавао студенце и давао им имена попут *Господ ће видети*, *Господ је мој знак*, *Студенац Бога живог*, јер та имена је давао неким местима о чему Библија говори. Његова брига је била да шири учење о једном Богу и покаже људима да је клањање кумирима погрешно. Његов „рекламни трик“ био је слање поруке о једном Богу људима, управо дајући имена студенцима. Тако је ширио своју поруку, јер би људи говорили: „Хајде да узмемо воду са бунара вечног Бога!“ Бунари су свима потребни и они су заједничко добро, и на тај начин људи су увођени у учење о једном Богу. Док је био жив, његови противници су га се бојали, али након његове смрти, потрудили су се да затру његово учење и стога су затрпали бунаре не би ли тако избрисали сећање на Аврамове идеје и угушили супарничку идеологију која је поткопавала њихов систем вредности. С нестанком бунара, нестаје и име бунара, а с именом и идеја о једном Богу. Исаково откопавање бунара и враћање првобитних имена говори управо о томе да он креће стопама свога оца у ширењу вере у једног Бога.

Аврамово окружење било је толико непријатељско према њему да му је неповратно отело неке од његових потомака. Од његова два сина, једино је Исак чувао предање, док се Јишмаел окренуо незнабоштву. Од Исакова два сина, Јаков је остао одан учењу док је Есав напустио Аврамове предање. Од све Аврамове деце, једино су Јаков и његова породица успели да сачувају недирнуто предање и стога је Јаков добио име Израел. Бог је променио име Авраму у *Авраам*¹³ и њему и његовим синовима дао заповест о обрезивању, да им буде вечни савез и зато да би их неизбрисивим телесним знаком одвојио од осталих. Јаков и његови синови касније су доспели у Египат, где су с временом постали робови, да би под Мојсијем изашли из египатског ропства и на брду Синај примили Тору. Као што је Аврам изашао из Ура Калдејског, тако и његови потомци, Израелова племена, излазе из Египта да би примањем заповести Торе и њеног система вредности постали народ.

ПРЕОБРАЂЕЊЕ У ЈУДАИЗАМ ПОСТУПАК И ТУМАЧЕЊА У РАБИНСКИМ КОДИФИКАЦИЈАМА ЈЕВРЕЈСКОГ ПРАВА

Библија прихвата појаву да појединци или породице насељавају земљу ван њихове племенске или сродничке групације. Она такву особу назива *гер* (мн. *герим*). Након што је Аврам напустио своју родну грудну и

12 Одговор се заснива на тумачењу овог стиха које је дао рабин Јаков Цви Мекленбург (1785–1865) у свом коментару на Тору *Акетав Веакабала*.

13 Видети *Постање*, 17:5.

доселио се у Канан, он и његови потомци били су *герим* – придошлице. Касније, када су израелска племена запосела земљу која је постала њихова, назив *гер* се односио на особу која није била у сродству са Израелићанима, а која је живела међу њима и према којој су имали многоструке обавезе.

У рабинској литератури исти израз – *гер* – користио се да означи нејеврејина који је изабрао да постане Јеврејин. Рабини су расправљали о процедури која омогућава такав преображај идентитета, и која се зове *гијур*. *Гијур* је структурални обредни процес кроз који нејеврејин постаје Јеврејин. Међутим, *гијур* није само пука формална процедура него подразумева одређена значења, будући да са собом доноси јеврејски идентитет преобраћенику. Стога се само по себи разуме да је поступак преображаја тј. *гијур* кључ за разумевање јеврејског идентитета онако како га схвата рабински јудаизам.

Када преобраћеник прелази у јудаизам, он у ствари понавља оно што је урадио јеврејски народ у тренутку свог настајања. Након изговарања заклетве и склапања Савеза установљен је нарочит однос између Бога и Израела који обавезује и будућа поколења. Тора каже:

Ви стојите данас сви пред Господом Богом својим [...] да пристанеш на Савез Господа Бога свог – и на заклетву Његову – коју Господ Бог твој данас чини с тобом – да те данас постави Себи за народ, и да ти Он буде Бог, као што ти је обећао, и као што се заклео оцима твојим, Авраму, Исаку и Јакову. И не чиним с вама самима овај савез и ову заклетву [...] него и са сваким који није овде данас с нама.¹⁴

Овај стих говори о две ствари које су се одиграле у тренутку примања Торе – о изговарању заклетве и склапању Савеза. Заклетва је положена убрзо након што је Израел прешао Јордан и под Јошуиним вођством ушао у Обећану земљу. Цео народ Израела стајао је између планина Евал и Геризим и положио заклетву преко Левита. Заклетва коју је прописала Тора обавезала је Левите да кажу следеће: *Проклет да је који не би остао на речима ове Торе и испуњавао их – а цео народ нека каже Амен.*¹⁵ Овим су сва будућа поколења примила обавезу да се придржавају речи Торе, као да је сваки понаособ изговарао заклетву које ће се надаље држати. Стога се јеврејство, тј. обавезе испуњавања Савеза и заповести које су у Тори дате, преноси самим рођењем у јеврејској породици.

14 Поновљени закон, 29:9–14.

15 Исто, 27:26.

Савез је склопљен пре давања таблица заповести на Синају. Он се у основи састојао од три ствари: обрезивања, потапања у воде микве и приношења жртве. Обрезивање свих мушкараца одиграло се пре првог Песаха, непосредно пре изласка из Египта. Тора каже да Песак не може да прославља онај ко није обрезан и зато су сви мушкарци који су прослављали Песак морали да буду обрезани. Према томе, видимо да су сви мушкарци који су изашли из Египта били обрезани.¹⁶ Други део Савеза обухватао је жртву која је принета у име целог јеврејског народа управо пре давања Торе. Читамо у Тори:

И посла (Мојсије) младиће између синова Израела који принесоше жртве паљенице [...] Богу [...] А они (народ) рекоше, што је год рекао Господ чинићемо и слушаћемо [...] А (Мојсије) рече: Ево крв Савеза који учини Господ с вама.17

Последњи догађај приликом склапања Савеза било је поринуће целог народа у микве. Непосредно пре давања таблица заповести, Бог је рекао Мојсију:

Иди к народу и посвети их данас и сутра, и нека оперу хаљине своје. И нека буду готови за трећи дан, јер ће у трећи дан сићи Господ на гору Синај пред свим народом.18

Заповест да оперу хаљине своје збуњујућа је све док не погледамо прописе који се тичу обредног прочишћења. Тамо стоји да кад год се од једне особе тражи да опере своје хаљине, од ње се у ствари тражи да се порине у микве. Када Тора прописује да особа мора да опере своју одећу, она тиме жели да каже да своју одећу, баш као и своје тело, мора да прочисти поринућем у микве. Када особа прелази у јудаизам, она мора да приступи Савезу на исти начин на који је то урадио Израел када је примио Тору. Тора зато каже: *Дошљак [преобраћеник] ће бити као и ви пред Господом.*¹⁹ Сваки мушкарац који прелази у јудаизам мора да се подвргне обреду обрезивања. Ако је већ обрезан, онда се пушта тзв. крв Савеза²⁰. И жене и мушкарци потом обављају обредно купање. Када је у Јерусалиму стајао Храм и када је обавеза приношења жртава још била на снази, трећи ступањ конверзије

16 Видети, *Јошуа*, 5:5.

17 *Излазак*, 24:5–8.

18 *Исто*, 19:10.

19 *Бројеви*, 15:15.

20 Поступак приликом којег се мушки полни орган боцне иглом и из њега пусти капљица крви.

укључивао је и приношење жртве. Међутим, од када нема Храма, више се не тражи приношење жртава.

Да погледамо како је рабинско предање кодификовало обред преобраћења у јудаизам.²¹ Постоје три услова која преобраћеник треба да испуни, док преобраћеница испуњава само два (први и трећи):

Кабалат Ол Малхут Шамајим. Прихватање испуњавања заповести које су дате у Тори, што се назива *Прихватање јарма Небеског краљевства*, у присуству три Јеврејина.

Берит мила. Обрезивање.

Микве. Поринуће у воду обредног купатила.

Кабалат Ол Малхут Шамајим – Прихватање јарма Небеског краљевства основни је услов у процесу преобраћења. Преобраћеник/ца мора да прихвати да ће испуњавати заповести из Торе пред судом који сачињавају три Јеврејина (*Бет Дин*)²². Ако неко самог себе преобрати, не сматра се преобраћеником. Мотиви за преобраћење морају бити искрени, тј. религијске природе. Преобраћеник/ца мора бити руковођен верским идеализмом, а не неким материјалним интересом, или да прелази на јудаизам због брака са Јеврејином/ком. Бет Дин обавештава преобраћеника/цу о природи заповести које треба да испуњава и о наградама и казнама за њихово испуњавање, односно неиспуњавање. Уколико кандидат/киња изјави да прихвата све заповести осим једне специфичне, не може бити преобраћен/а.

Упркос овом правилу, установљено је да се преобраћеник/ца чији мотиви нису били испитани, нити је био/била упућен у природу и садржај заповести, или је познато да његово/њено преобраћење није било руковођено религијским идеализмом, али га/ју је и поред свега тога Бет Дин преобратио обрезањем и поринућем, такође сматра преобраћеником/цом, као што је речено у *Талмуду*²³: *Протис (алаха) је у складу с мишљењем које држи да су сви они преобраћеници* (наведени случајеви). Мајмонид²⁴ је у свом делу *Мишне Тора* извео следећу кодификацију:

21 *Вавилонски Талмуд*, Трактат Јевамот, 41–47; Трактат Керитот, IX–1, Трактат Герим, *Јерусалимски Талмуд*, Трактат Кидушин, Поглавље III, Алаха 13, Шулхан Арух, Јоре Деа, 268, *Мишне Тора*, Илхот Исуре Бија, Поглавље XIII, Алаха 4, 17.

22 *Вавилонски Талмуд*, Трактат Јевамот, 46б.

23 *Вавилонски Талмуд*, Трактат Јевамот, 24б.

24 Рабин Моше бен Мајмон, скраћено Рамбам, један од највећих кодификатора јеврејског права. Рођен је у Кордови, Шпанија, 1135, а умро је у Каиру, Египат, 1204. године. *Мишне Тора*, Илхот Исуре Бија, 13:17.

Преобраћеник чији мотиви нису испитани, или који није обавештен о заповестима и казнама за њихово неиспуњавање, али је био обрезан и поринут пред тројицом лаика, сматра се преобраћеником. То се односи чак и на случај кад је познато да се неко преобратио а није био руковођен верским разлозима. Будући да је обрезан и поринут, не сматра се више нејеврејиним. [...] Чак и ако се поново врати идолопоклонству сматра се као Јеврејин отпадник од вере. [...] Зато што је поринут у микве сматра се Јеврејиним.

Има доста случајева у јеврејској историји у којима су се преобраћеници руководили материјалним интересима, нпр. прозелити у време цара Соломона, као нпр. Соломонове и Самсонове жене, или Едомити. Не само што се ти преобраћеници нису асимилovali у јеврејски народ, него су остали верни својим паганским култовима, и чак су били узрок многим јеврејским недаћама. Ти примери су послужили као основ за једну изреку која каже да су *преобраћеници лоши по Израел као што је то отворена рана на кожи*, будући да их већина приања уз јеврејски народ не због несобичног идеализма, него управо због крајње материјалних чиниоца који преовлађују у неком времену. С друге стране, рабини су видели у преобраћеништву позитивну појаву: *Свети нека је благословен, изгнао је Јевреје међу народе само зато да би им се преобраћеници придружили.*²⁵ Такође је речено²⁶: *Преобраћеници су мили Богу јер их он изједначава са Израелом: Љубав се помиње у вези са Израелом*²⁷ и у вези са преобраћеницима.

Што се тиче случаја када преобраћеник/ца изјави да се не покорава јеврејској вери него је његова/њена жеља да се придружи јеврејском народу, такво преобраћеништво није ваљано. Преобраћеништво почива на једној главној премиси а то је: потпуно прихватање јеврејске вере, јер је то основни темељ и душа јудаизма. Нема јеврејске народности без јеврејске вере. Добар пример за то су речи Моавке Рут, која је прешла на јудаизам и чији је унук био цар Давид: *Али Рут рече: Немој ме наговарати да те оставим и да од тебе одем, јер куда год ти кренеш, идем и ја, и где год се ти настаниш, настанићу се и ја, твој народ је мој народ, и твој Бог је мој Бог.*²⁸

Берит мила – Обрезивање. Заповест о обрезивању дата је Авраму, а

25 *Вавилонски Талмуд, Трактат Песахим, 87б.*

26 *Вавилонски Талмуд, Трактат Герим, 4:3.*

27 *Израел у списима означава јеврејски народ.*

28 *Књига о Рут, 1:16.*

касније је поновљена приликом давања Торе на Синају.²⁹ Обрезиван је орган за размножавање, што је требало да симболизује контролу над телесним нагонима. Обрезивање је од полног органа начинило *свети знак Савеза (от берит кодеи)*. *Берит мила* – обрезивање – састављено је на хебрејском од две речи; *берит*, што значи Савез, и *мила*, што значи обрезивање, мада има и других значења. У суштини обрезивања лежи идеја Савеза између Јеврејина и Бога, што се касније понавља склапањем Савеза на Синају. Обрезивање се обавља осмог дана по рођењу. У Танаху број осам означава оно што прекорачује физички свет. Пошто је свет тродимензионалан, а свака димензија подразумева два смера, физички свет има шест смерова, север, југ, исток, запад, горе, доле. Зато је по Библији свет створен за шест дана. Седми дан представља средишњу тачку која обједињује осталих шест. Стога број седам представља савршенство физичког света. Пошто се обрезивање обавља осмог дана, оно човеку даје моћ да прекорачи физички свет.

У рабинској литератури има једна прича која на занимљив начин осветљава идеју обрезивања. Дијалог се води између Турануса Руфуса, римског гувернера који је владао Ерец Јисраелом отприлике 60 година након разрушења Другог храма и који је угушио Бар Кохбин устанак 132. године нове ере. Раби Акива је подржао Бар Кохбин устанак. Разговор се водио у тамници пре погубљења Раби Акиве.

Зли Туранус Руфус упитао је Раби Акиву: „Чија су дела већа и лепша, Божја или људска?“

Он је одговорио: „Људска су лепша.“

Зли Туранус Руфус му рече: „Погледај небеса и земљу, можеш ли их ти направити?“

Раби Акива му је одговорио: „Немој ми говорити о ономе што је изван моћи људских бића, него говори о ономе што се може наћи међу људима.“

Туранус Руфус му је рекао: „Зашто се обрезујете?“

Раби му рече: „Знао сам да ћеш ме то питати и стога сам на самом почетку рекао да су људска дела лепша и моћнија од Божјих.“

Раби Акива му је донео клас жита и бели хлеб, и рекао му: „Ово су Божја дела, а ово су људска дела. Зар људска дела нису лепша?“ Затим му је донео сноп лана и одећу из Бет Шеана и рекао му: „Ово су Божја дела, а ово је учинио човек. Зар човечија дела нису лепша?“

29 *Постање, 17:9–14; Левитска, 12:3.*

Туранус Руфус му рече: „Ако је Бог хтео да човек буде обрезан, зашто не изађе обрезан из мајчине утробе?“

Раби Акива му је одговорио: „А зашто он излази са пупчаном вртцом? Зар је мајка не пресеца?“

„А зашто се он не рађа обрезан? Зато што нам је Бог дао заповести како би нас пречистио (лецареф – לַצָּרֵף) кроз њих, као што је цар Давид рекао: `Реч Божја пречишћава.`“³⁰

Руфус изазива Раби Акиву питањем чија су дела лепша и моћнија, Божја или људска. Очигледна намера му је да изазове рабина по питању заповести о обрезивању. Ако је Бог створио свет, како допушташ уништавање Божјег дела? Када му рабин одговара са изненађујућим одговором да су заправо људска дела лепша, Римљанин доводи Раби Акивину логику до апсурда питањем о небесима и земљи. Може ли их човек створити? Овде рабин преокреће фокус расправе тако што дели космос на две категорије – под људском контролом и изван људске контроле. Сада се дискусија не води више о томе шта је космичко и трансцендентно, него о значењу људске цивилизације. У очима Хелена, и њихових наследника Римљана, нема ничег узвишенијег од природе и онога што је она дала. За Руфуса, највиша уметност је *мимезис*, или имитација света природе. За древне Хелене сакаћење тела (обрезивање) било је неопростиво, штавише забрањено царским законом против кастрације.

Да би оправдао то што даје предност људским делима над Божјим, Раби Акива даје примере жита и лана, упоређујући их са људским производима. Руфус је упитан да изабере између жита и хлеба, лана и одеће. Ако је природа заиста надмоћнија, зашто јести хлеб а не жито, зашто се огртати одећом а не ланом? Свака цивилизована особа ће пре изабрати производе индустрије. Овим је Раби Акива подрио целокупну структуру Руфусовог натуралистичког приступа.

Раби Акивин пример доказује да човек није у потпуности „природан“ и да култура која мења природу има важну улогу у његовом животу. Међутим, још увек постоји велика разлика између обрезивања, које се сматра грђењем природе, и побољшања, које је понуђено у рабиновој презентацији. Стога Руфус иде даље у својој аргументацији: *„Ако је Бог хтео да човек буде обрезан, зашто не изађе обрезан из мајчине утробе?“* Рабинов коначан одговор објашњава да мењање природе није само културолошки чин него је то такође феномен и у свету природе. Пресецање пупчане врпце, тај први

30 *Мидраш Танхума*, Тазрија, 7.

људски захват у природном следу предуслов је живота. Ако сама природа захтева интервенцију, онда обрезивање није чин кварења. Заповести уопште, а нарочито заповест о обрезивању, упоређене су са златаревом активношћу пречишћавања злата. Реч *лецареф*, „пречистити“, припада металургији. Баш као и злато, материјал који не игра никакву улогу у опстанку човека, али је ипак од великог значаја за људску цивилизацију, тако и заповести узимају своју „сировину“ од природе и пречишћују је кроз дугачак процес до нивоа префињених људских појмова. Сличност заповести са златарском вештином објашњава да Јеврејин, попут златара, не намерава да нарушава законе природе, него тежи да свет који је природа дала човеку претвори у цивилизоване, људскије место. Стога је, према овом објашњењу, тело сировина, а обрезивање чин испуњавања људског потенцијала.

У крајњој линији дијалог између Турануса Руфуса и Раби Акиве одсликава два различита поимања света, што је и довело до цивилизацијског сукоба који ће Раби Акиву коштати живота. Туранус Руфус поштује класични хеленистички концепт космоса, мимезис и трагедију, што све заједно представља ограничену сферу људске егзистенције. Раби Акивин одговор описује јеврејску алтернативу: уместо затвореног свемира којим управљају следеће силе природе овде стоји лик човека који мења, штавише ствара свој свет. *Микве*³¹. Поринуће у воду обредног купатила неодвојив је део преласка у јеврејску веру. Без поринућа, конверзија се не сматра ваљаном. То важи подједнако и за мушкарце и за жене. Видимо да се поринућем у микве мења статус особе, баш као што је речено у *Талмуду*: *оног тренутка када*

31 *Микве* личи на мали базен за пливање. Вода је обично до висине прса, док је микве довољно велико да у њему могу комотно да стоје три или четири особе. Ради лакшег приступа постоје степенице које се спуштају у воду микве. На једном зиду базена непосредно испод површине воде постоји мала рупа пречника пет центиметара. Ова рупа даје базену статус микве. Насупрот овој малој рупи налази се покретни поклопац који покрива *бор* (хебр. рупа), који је неодвојив део микве. *Бор* је у ствари мали одвојени базен испуњен кишницом. Он се пуни кишницом искључиво природним путем. Под одређеним условима може се користити и изворска вода или истопљен снег или лед. Осим што *бор* мора да садржи кишницу постоје још два захтева која морају бити испуњена. *Бор* мора да садржи количину од минимум 40 *сеа*. *Сеа* је древна библијска мера која, према различитим проценама, одговара количини од око 250–1.000 литара воде. Други услов је да *бор* буде укопан директно у земљу. Он не сме да буде посуда која се може одвојити и однети, као нпр. бачва или каца. И сам *бор* може да се користи као микве, али пошто је у њему тешко мењати воду, најчешће се користи као извор који другом, са њим повезаном већем базену, даје статус микве. Већи базен може да се пуни водом из градског водовода на било који погодан начин и његова вода може да се мења онолико често колико је потребно. Једини услов је тај да је базен отвором пречника од најмање пет центиметара повезан са водом из *бора*. Повезивањем ова два базена и мешањем њихових вода, води у већем базену даје се статус воде у мањем. Процес мешања вода два базена назива се *ашкаха*.

[преобраћеник] зарони и након тога изрони, он постаје Јеврејин у сваком погледу³². Пре него што се позабавимо питањем како урањање у микве мења особу, погледајмо употребу микве у древна времена. Микве се користило за обредно прочишћење. Постојале су бројне ствари које су особу чиниле обредно нечистом и у таквом стању било јој је забрањено да крочи на тло Храма у Јерусалиму. Један од обавезних поступака у свим случајевима обредне нечистоте јесте потапање у микве. Прописи о ритуалној чистоти и нечистоти спадају у подручје заповести познатих као *хуким*, закона за које нису дати разлози и који морају бити прихваћени вером само зато што их је Бог дао.³³ Рабини су рекли: *Мртво тело не скрнави нити вода чисти, али Бог је рекао: „Закон сам прописао, одлуку сам донео и ниједан човек не сме да га прекрши.“*³⁴ Иако нема јасног објашњења за употребу микве, рабин Арије Каплан покушао је да објасни ову заповест.³⁵ Према њему, о води се обично размишља као о средству за чишћење. Ако је тело особе прљаво, опраће се водом, међутим, када се говори о прочишћењу и постизању чистоте у духовном смислу и тада се упућује на воду као средство. У Тори, микве има дубље значење од пуког очишћења, нарочито у два сегмента.

Први сегмент је када Тора говори о посвећењу Арона и његових синова у свештенике, који су касније служили у Шатору састанка, светилишту саграђеном у пустињи. Први корак у посвећењу било је њихово урањање у микве.³⁶ Урањање у микве у овом случају није укључивало „очишћење“, него пре промену статуса – уздизање из једног стања у друго, јер су Арон и његови синови након урањања добили нов статус свештеника или *коаним*.

Други сегмент у којем је видљива употреба микве јесте служба у Храму за Јом Кипур.³⁷ Иако се овај обред не обавља већ више од 1.900 година, његов детаљан опис пружа слику најважнијих делова који данас сачињавају молитву *Мусаф*, која је део синагогалне службе на Јом Кипур³⁸.

32 *Вавилонски Талмуд*, Трактат Јевамот, 71б.

33 Постоје три категорије прописа: *мишпатим*, *одредбе*, што су прописи који се разумом схватају, попут, *Не почини злочин убиства*, *Не кради*, итд.; *едујот*, *сведочанства*, што су заповести које чине обреди и празници који оживљавају сећање на кључне догађаје из јеврејске историје; и *хуким*, *закони*, што су заповести за које не постоји никакав очигледан разлог и којих се треба придржавати без обзира на наше разумевање истих. Најбољи пример представљају прописи о исхрани за које није дато јасно образложење ни у Тори, ни у талмудској литератури. Микве такође спада у ту категорију.

34 *Бамидбар Раба*, 19:8.

35 Арије Каплан, *Рајске воде*, *Тажна микве*, Књижевно друштво „Pismo“, Библиотека „Ner Micva“, Земун, 5759/1999. Видети Увод.

36 *Изразак*, 29:4.

37 Видети *Левитикус*, 16.

38 Дан помирења.

Пресудантрену так древне службе у Храму био је улазак првосвештеника у Светињу над светињама – посебну одају где се налазио заветни ковчег у којем су чуване оригиналне камене плоче дате Мојсију. То је био једини пут у току године када је људском бићу било дозвољено да уђе у Светињу над светињама. Пре уласка у најсветију одају, првосвештеник (*коен гадол*) облачио би посебно бело рухо. Након изласка из светилишта, наново би облачио златну одору, коју је носио током целе године. На овај најсветији дан он би улазио у светилиште два пута, што је захтевало да рухо промени пет пута, јер би цео обред започињао и завршавао са златном одором. Сваки пут пре пресвлачења морао је да се загнури у микве.³⁹ Првосвештеник није био прљав ни на који начин. Он се урањањем подвргавао промени статуса, што је симболизовано мењањем одеће. Његов статус након уласка у светилиште био је другачији од оног пре уласка и управо му је тај јединствени статус дозвољавао да уђе у светилиште. Промена у статусу постигнута је урањањем у микве.

Сада да се вратимо питању како урањање у микве мења особу? То се може најбоље разумети из једног талмудског учења које каже да *преобраћеник који пригрли јудаизам постаје као новорођенче*⁴⁰, из чега производи да излазак из микве умногоме наликује рађању. Погледајмо сада објашњење рабина Арије Каплана⁴¹:

Микве представља материцу. Када особа уђе у микве, она изнова улази у материцу да би кад изађе била поново рођена. Тако добија потпуно нов статус.

Ово нарочито важи при одстрањивању обредне нечистоте. Материца је место где нема могућности за нечистоту. Беба долази на свет потпуно чиста и не постоји начин да се она оскрнави док је у материци. Према томе, када особа изађе из микве, она оставља сву нечистоту за собом и појављује се као ново и у потпуности чисто биће.

Изједначавање микве са материцом постаје нешто јасније када обратимо пажњу на Тору која каже да је вода примално стање света. У уводним стиховима Торе налазимо (Постање, 1:2): „А земља беше пуста и без обличја, а над лицем бездана беше тама; и Божји дух се диже над лицем вода“. Другог дана стварања, „горње воде“ су се раставиле од „доњих вода“. Коначно трећег

39 Видети *Левитикус*, 16:4.

40 *Вавилонски Талмуд*, Трактат Јевамот, 47б.

41 *Наведено дело*, стр. 11–12.

дана, воде су се сабрале у мора и указала се сува земља. Вода дакле, на одређен начин, представља материцу стварања. Када особа зарони у микве, она себе ставља у стање још нерођеног света, потчињавајући се у потпуности Божјој стваралачкој снази.

Горње излагање потврђује етимологија речи мајим, што је хебрејска реч за воду. На основу онога што тврди извештај број рабинских ауторитета, ова реч има исти корен као реч ма, што значи „шта“. Када се особа загњури у воду микве, она поништава свој его и пита се: „Шта сам ја?“ Суштина ега је трајност, док је суштина воде промена. Особа која је спремна да свој его замени питањем, такође је спремна да се изнова роди са одговором. Наши мудраци тумаче да је најјачи могући израз самопоништавања и подвргавања Богу био тренутак када су се Мојсије и Арон запитали (Излазак, 16:7): „Шта смо ми?“ Особа која улази у микве потчињава се Богу на сличан начин.

Исти принцип је видљив и на једноставнијем примеру. Када човек зарони у воду, он себе ставља у окружење у којем не може да живи. Ако би под водом остао неколико тренутака дуже, умро би због недостатка ваздуха. Он се, дакле, дословно ставља у стање не-постојања и не-живота. Дисање је суштина живота и, према Тори, човек који престане да дише не може више да се сматра живим. Тог тренутка када особа зарони у микве, она ступа у област не-живљења, да би кад изрони била попут новорођенчета.

Горње излагање донекле објашњава зашто за микве не може да се употреби велика бачва, него оно мора бити узидано директно у земљу. Микве у одређеном смислу представља и гроб. Када особа зарони, она је у том тренутку у стању не-живота, а када изрони, она је ускрела у новом статусу.

Приказивање микве и као материце и као гроба није противречно. И једно и друго су места не-дисања и представљају крајње тачке циклуса живота. Заиста је интересантно приметити да се хебрејска реч кевер, која обично значи „гроб“, повремено користи да означи материцу. И гроб и материца су врата у циклусу рођења и смрти и, заиста, чим особа прође кроз било која од ова двоја врата, она доживљава потпун преображај.

Из свега овога видимо да поринуће у микве симболизује прилику за

обнову и поновно рођење што је и смисао преобраћења. Преобраћеник/ца након преобраћења добија ново име, нпр. *Моше бен Аврам авину* или *Сара бат Аврам авину*, што у преводи значи Моше син Аврама, нашег праоца, и Сара ћерка Аврама, нашег праоца. Овде видимо везу са Аврамом, првим Јеврејиним који је ширио идеје које су касније постале познате под називом јудаизам. Ова имена се користе приликом позивања на читање Торе у синагоги, приликом венчања, и у сличним верским приликама.

ПРЕОБРАЋЕЊЕ У ЈУДАИЗАМ КРОЗ ИСТОРИЈУ

Преобраћење нејевреја у јудаизам и њихово уклапање у јеврејску заједницу јесте појава која је пратила јеврејски народ током његове дуге историје. Писани документи о конверзији, иако их има од библијских времена до данас, не пружају потпуни увид у овај феномен. У природи историјских записа је да се они баве или значајним особама или групама и догађајима, занемарујући живот и дела обичних људи. Ако је неки владика, трговац, официр, научник или писац прешао у јудаизам, постоји могућност да ће о томе бити писаних трагова. Ако је преобраћеник био неко из народа, онда то најчешће пролази незапажено, осим у случајевима мученичке смрти. У свакој епохи било је много више преобраћеника у јудаизам, него што је то случај са оним преобраћеницима чија су имена допрла до нас. Колико тачно, тешко је претпоставити. Постоји општа сагласност међу научницима да велики број Јевреја у првом веку у Римском царству није био последица природног прираштаја, него последица преобраћења у јудаизам. Социолози и историчари сматрају да је у време Титовог разарања Јудеје (70. г.) број Јевреја био око 4,5 милиона, што је сачињавало осам до десет процената целокупног становништва Римског царства, што показује попис становништва који је спроведен у години када је умро Август (14. г.), а који помиње број од 54 милиона становника. Убрзо након тога, број Јевреја се смањује и осцилира од један до два милиона све до краја 18. века, када почиње рапидно повећање броја Јевреја. Број од 4,5 милиона досегнут је поново 1840. године да би пре почетка нацистичког геноцида 1940. године досегао 16,5 милиона.

У позном средњем веку појачало се преобраћивање у јудаизам, а неки историчари⁴² сматрају да је конверзија робова у јудаизам у исламским земљама удвостручила број Јевреја. Будући да су у том периоду многе робове њихови јеврејски власници практично приморали да приме

42 Ben Zion Wacholder, „The Halacha and the Proselyting of Slaves During the Gaonic Era“, *Historia Judaica*, 1956, XVIII:2, стр. 106.

јудаизам, сасвим је разумљиво да је став по питању преласка у јудаизам неких савремених рабина негативан. Други чинилац у обликовању таквог негативног става јесте чињеница да је у исламским и хришћанским земљама преобраћење у јудаизам доводило у смртну опасност не само преобраћенике него и саме јеврејске заједнице. То је био разлог зашто су водећи људи јеврејских заједница обесхрабривали прозелитизам, осим у случајевима нових хришћана и муслимана тј. Јевреја који су били присиљени да напусте своју веру и који су тражили повратак у окриље јудаизма. Било је случајева када су потенцијални преобраћеници у јудаизам ишли од земље до земље тражећи рабина који би их примио у Аврамов савез. И поред свих тих тешкоћа број преобраћеника био је велик чак и у земљама у којима су Јевреји били обесправљени и прогоњени, или их је чекала смрт због конверзије у јудаизам.

У библијска времена, када су се Израелци населили у Канан, нејевреји који су се настанили међу њима били су називани *герим* – дошљаци. Будући да су у тим древним временима богови народа били сматрани као владоци и поседници земље неселене њиховим поклоницима, од дошљака се очекивало да прихвате религију земље домаћина. Тако налазимо у *Танаху*⁴³ следећи пропис:

Тако ако буде међу вама дошљак или неко ко би живео међу вама поколењима и принесе жртву паљеницу на мирис угодни Господу, нека учини како и ви чините. Зборе! Вама и дошљаку који је међу вама један да је закон, закон вечан од колена до колена, дошљак ће бити као и ви пред Господом. Један закон и једна уредба да буде вама и дошљаку који је међу вама.

Изгледа да је дошљаку било препуштено да одлучи хоће ли се обрезасти или не. Ако би се обрезао, било му је дозвољено да принесе пасхалну жртву и тако постане као рођен у земљи. *Закон један да је рођеном у земљи и дошљаку који је међу вама.* Заповест да се према дошљаку односи као према рођеном у земљи поновљена је у *Књизи Левитској*: *И љуби га као себе самог, јер сте и ви били дошљаци у земљи египатској.*⁴⁴

Након насељавања Израелаца у Канан, додири с локалним становништвом најчешће су резултирале њиховом асимилацијом међу Јеврејима. Док су ове домородачке етничке групе биле сведене на статус робова и служитеља, што наравно није спречавало њихово мешање са

43 *Бројеви*, 15:14–16.

44 *Изразак*, 12:48–49; *Левитикус*, 19:33–34.

Израелцима, други етнички елементи су се слободно насељавали и њихов равноправан статус никад није довођен у питање. Тако су Кенићани, подгрупа Мидјанаца, били инкорпорирани у северну Јудеју, где су имали неколико градова, док су неки од њих отишли према северу ка Галилеји, где су помагали Израелцима против Кананаца. Група Кенићана били су Рехабити, чије је побожно понашање пророк Јеремија наводио као пример. Сусед Кенићана у Негеву било је племе Јерахмијел које се касније стопило с Јудиним племеном.⁴⁵ Јудино племе је апсорбовало велики број других етничких група пре него што се уздигло између израелских племена за време цара Давида.

Библијски извори говоре о групацији која се назива *они који се плаше Бога* – нејевреји који нису одани јеврејству, али су прихватили Бога Израела. Неки научници их сматрају полупреобраћеницима, док их други сматрају потпуним преобраћеницима.

Након што је Александар Велики освојио Палестину (332. п.н.е.) Јевреји су дошли у додир са хеленизмом и наследницима грчке културе, царским Римом. Становништво грчко-римског света у почетку је одбијало јудаизам, чије доктрине и праксу једноставно нису могли разумети. Међутим, с временом су Јевреји пронашли начин како да представе јудаизам на начин који је био прихватљив Грцима и Римљанима, указујући на надмоћ монотеизма над политеизмом и наглашавајући његову етичко-духовну суштину. Некако у исто време, римски свет се заинтересовао за религије Истока, што је довело до продора разних оријенталних култова на западни Медитеран. Бројни грчки и римски писци говоре о ширењу јудаизма у хеленистичком свету. Ево шта о томе пише Страбон:

Нашли су врата у све државе. Тешко би се у читавом свету могло пронаћи иједно подручје где тај народ не би био прихваћен, где не би задобио водећу улогу.⁴⁶

Додир са грчко-римским светом имао је две последице за Јевреје:

1. Многи су прихватили хеленски начин живота, а нарочито аристократија;

⁴⁵ *Јошуа* (Исус Навин), 9; *Прва књига летописа*, 22:2; *Друга књига летописа*, 2:16–17; 8:7–8; *Прва књига царева*, 5:29; 9:20–21; *Прва књига Самуелова*, 27:10, 30:29; *Судије*, 4:11, 17; *Јеремија*, 35; *Прва књига летописа*, 2:55. Такође видети *Енциклопедија Микраит*, Јерусалим, Мосад Бјалик, 1955, III:861–863, под *Јерахмијел*.

⁴⁶ Страбон (око 64 п.н.е. – 19 н.е.), како га наводи Јосиф Флавије у *Јеврејским старинама*, XIV:72. По неким ауторима, овде је реч о приликама у 85. години пре нове ере.

2. Јевреји су били убеђени да је њихова улога да буду учитељи свету на пољу религије, етике и у духовним стварима, што је било у складу са старом пророчком идејом да је Израел светло народима⁴⁷.

Изравна последица ових чинилаца била је очигледна у бројним конверзијама или полуконверзијама у јудаизам међу Римљанима. Године 25–24. п.н.е., око 500 Херодових јеврејских војника пратило је Елија Гала на његовом путу ка јужној Арабији, када су наишли на јеврејско насеље у Хицру. Након разрушења Другог храма и губитка независности 70 н.е. Јевреји су кренули ка арапским земљама, прво ка сиријској пустињи смештеној између два преостала јеврејска центра, Вавилона и Египта, и затим ка јужнијим деловима полуострва, дуж западне обале. Где год су се Јевреји населили, они су привлачили преобраћенике међу паганским Арапима.

На југозападном делу полуострва, након што је владарска кућа Химјар (данашњи Јемен) повратила независност крајем четвртог века, она је јудаизам прогласила својом званичном религијом. Јеврејски цар Абу Кариба Асад повео је војску у помоћ Јеврејима Медине, који су се у то време упетљали у борбу против једног од хришћанских царева северне Арабије. Према муслиманској легенди, цар Абу Кариба Асад прешао је у јудаизам након сусрета са рабинима из Јатриба. Двојицу је повео са собом назад у Химјар и наложио свом народу да пређе у јудаизам. Прво је било отпора, али након јавне дебате, која је показала оправданост цареве наредбе, сви су прешли у јудаизам. Такве конверзије као последица јавних дебата нису биле необичне на Арапском полуострву. У петом и шестом веку јудаизам је напредовао у Химјару. Химјарска јеврејска династија била је на власти све до времена цара Јусуфа Ашара Ду Нуваса (518–525), када је коначно поражена од етиопских хришћана. Под етиопском влашћу, многи Јевреји су прешли у хришћанство. Међутим, један јеврејски вођа је организовао устанак и успео да поврати престо својих предака. Власт тог цара, Сајф Ду Јазана, прекинули су персијски освајачи. Када су муслимани заузели Химјар за време последњих дана пророка Мухамеда, неколико принцепа је прешло у ислам. Арапски хроничари говоре о великом броју Јевреја међу бедуинима јужне Арабије, као што су племена Харит ибн Кааб (Балхарит), Гасан, Јудхам, Бени Кинана и Бени Кинда. Већина је прешла у јудаизам већ за време владавине поменутог Ду Наваса. Ибн ел Калби наводи да је Хамдан, велико арапско племе из Јемена, могло прећи у јудаизам у исто време. Постојала је традиција по којој је јеврејско сеоско становништво Јемена вукло корене од потомака преобраћеника или робова, за разлику од Јевреја престонице Санае који су били потомци Аврама. То предање се

47 *Исаија*, 49:6.

одржало у Сани све до друге половине 19. века.⁴⁸

У Јатрибу (Медина) већина становништва пре појаве Мухамеда били су Јевреји. Јеврејски кланови су контролисали град, а њихов културни и економски утицај био је толико велик да би новопридошли Арапи врло брзо прелазили у јудаизам и тако се претапали у јеврејску већину. Само име Медина, које је Мухамед задржао уместо првобитног назива Јатриб, граду су дали Јевреји.⁴⁹

Након исламизације, преобраћење с ислама у јудаизам или било коју другу веру било је кажњиво смрћу, као што је то био случај и с преобраћењем са хришћанства у јудаизам у хришћанској Европи. И у исламским и у хришћанским земљама не само да је смртна казна била извршавана над преобраћеником него и над оним ко га је преобратио. Па ипак, и под таквим условима било је конверзије у јудаизам. Постоје бројни записи о случајевима у којима је над преобраћеницима у јудаизам извршена смртна казна.

ЗАВРШНА РАЗМАТРАЊА

У овом поглављу бавићемо се питањима *ко је Јеврејин* и *шта је Јеврејин* као питањима јеврејског идентитета. Да ли је смисао преобраћења у јудаизам прикључивање јеврејском етносу или јеврејској вери?

Према јеврејском праву,⁵⁰ нечије јеврејство је непроменљива чињеница – једном Јеврејин увек Јеврејин. Јеврејин који напусти јудаизам или пређе на другу веру у очима јеврејског права свеједно остаје Јеврејин. Штавише, ако Јеврејка пређе на неку другу веру њена деца се сматрају Јеврејима. Другим речима, бити Јеврејин није нешто што зависи од стања свести или посвећености, тј. било да особа себе сматра Јеврејином/ком или да испуњава прописе јудаизма. Обрнуто је такође тачно: ако нејеврејин себе сматра Јеврејином и испуњава прописе јудаизма, он у очима јеврејског права није Јеврејин. Из овог произлази чињеница да је критеријум за нечије јеврејство матрилинеарно сродство: особа чија мајка је Јеврејка јесте једном и заувек Јеврејин.

Следећи ову логику, разумно је претпоставити да је она особа чија мајка није Јеврејка једном и заувек нејеврејин. У том случају *гијур*, тј. конверзија,

48 *Encyclopedia of Islam*, III (1971):123, видети под одредницом *Hamdan*. Целокупно јеменско јеврејство иселило се у Израел 1970. године, негде око 190.000 душа.

49 *Encyclopedia of Islam*, I (1960):771, видети под одредницом *Aws*, а у старом издању под одредницом *Medina*, што иначе на хебрејском значи *држава*.

50 *Алах* (הלכה), од глагола *алах* (הלך) што значи „ићи“, тј. „ићи одређеним путем“ назив је за јеврејско право.

не би била од користи будући да не би могла променити чињеницу да нечија мајка није Јеврејка. Али то је могуће, стога је *гијур* процес кроз који особа чија мајка није Јеврејка постаје Јеврејином. Дакле, питање гласи: како је могуће да особа чија мајка није Јеврејка постане Јеврејином? Како је могуће да процес чији је извор у нечијој личној вољи и чији је израз формалан доводи до чланства у заједници која је заснована на сродству?

Два основна одговора на ова питања налазе се у предању јеврејског права, тачније у талмудским трактатима *Демај* и *Јевамот*. Образлажући шта преобликује нејеврејина у Јеврејина, сваки од ова два одговора заправо одређује шта је јеврејство.

Према одговору који се даје у трактату *Демај*, суштина јеврејства је посвећење Божјим заповестима. Дакле, *гијур* или преобраћење у јудаизам јесте догађај у којем се преобраћеник придружује синајском Савезу између заједнице Израела и Бога, у којем је заједница Израела себе посветила испуњавању Божјих заповести. Прикључење том савезу преобраћеника чини припадником јеврејског народа. Баш као што особа чија је мајка Јеврејка не може опозвати и напустити своје јеврејство, исто тако и преобраћеник не може опозвати свој *гијур*.

Према одговору који се даје у трактату *Јевамот*, преобраћење тј. *гијур* обредни је поступак аналоган рађању у јеврејству. Баш као што је биолошко рађање од јеврејске мајке неопозиво, тако је и обредно рођење у јеврејству неопозиво. Као што се неко биолошки роди као Јеврејин и такво рођење захтева посвећење синајском Савезу, исто тако обредно „рођење“ захтева исто такво посвећење. Стога, док према одговору из трактата *Демај* посвећење Савезу подразумева припадање јеврејском народу, одговор из трактата *Јевамот* припадање јеврејском народу види путем „рођења“ које подразумева посвећење Савезу.

Гијур као приврженост јудаизму. Одговор које се даје у трактату *Демај* подразумева да је преобраћениково посвећење религијска пракса. Прихватање Божјих заповести сама је суштина *гијура* и стога је јеврејски идентитет садржан у Тори и испуњавању њених, тј. Божјих заповести.

Гијур као рођење у јеврејству. Преобраћеник који је прошао *гијур* је као новорођенче.⁵¹ Ова талмудска изрека није само метафора, већ она има правне последице као што су:

1. Поништавају се све родбинске везе које је преобраћеник имао пре конверзије у јудаизам. Директна последица је да, ако брат и сестра пређу у јудаизам, они могу да се венчају. Треба напоменути да су

51 *Вавилонски Талмуд*, Трактат Јевамот, 22а.

- такви бракови забрањени рабинским законом.
2. Ако отац и син пређу у јудаизам син не наслеђује очеву имовину након његове смрти.
 3. Док је према јеврејском закону сведочење сродника неприхватљиво на суду, особе које су пре конверзије у јудаизам биле у сродству могу да сведоче једна за другу.

Према овом гледишту, *гијур* је преобликовање људске стварности, што доводи до негације биолошког сродства зарад стеченог новог сродства и идентитета који се огледају у „новом рођењу“.

Ако је суштина *гијура* рођење у јеврејству као сродничкој групи, из тога произлази да је преобраћеников однос према заповестима исти као и било ког другог Јеврејина. Према библијским и рабинским изворима, сваки члан јеврејског народа обавезан је Савезом склопљеним на Синају, тј. да испуњава заповести које су дате у Тори. Ова обавеза пада на сваку појединачну особу без обзира на њене личне приоритете. Исто се односи и на преобраћеника. Рабин Натан бар Јосеф, Нахманидов ученик, написао је следеће редове⁵²:

*Особа која прође гијур је одмах под обавезом свих забрана које су наведене у Тори, без обзира да ли је он те забране прихватио својеволјно. Напротив, управо због општег правила да свако ко је Јеврејин подлеже забранама које је Тора прописала исто као што је обавезан да испуњава све њене позитивне заповести.*⁵³

Према овом мишљењу, *гијур* не зависи од преобраћениковог посвећења религијској пракси. *Гијур* сам по себи заправо преображава нејеврејина у Јеврејина. Главна последица тога што је неко постао Јеврејин јесте та да подлеже свим прописима Торе, баш као и сваки други Јеврејин.

Постоји мишљење слично овом, да је нејеврејин који изабере да прође *гијур* као особа која је изабрала да се насели у одређеној заједници. Будући да је изабрала да се настани међу члановима дотичне заједнице, она подлеже њиховим законима чак и против своје воље. Стога, ако је нејеврејин у тренутку свог *гијура* имао на уму да не испуњава заповести, обавеза да их испуњава односи се и на њега чак и против његове воље. Овде доносимо

52 *Шита Мекубецет, Недарим, 17а.*

53 Под појмом позитивних заповести подразумевају се заповести које налажу да се нешто учини ка, на пример, да се чува Шабат, воли ближњи, итд., док се под негативним заповестима убрајају заповести као што су не убиј, не кради, дакле да се специфична радња не уради.

мишљења двојице рабина из двадесетог века која веома јасно одсликавају овај приступ. Раби Шаул Јисраели пише:

Средишња тачка гијура јесте [...] придруживање јеврејском народу (Клал Јисраел), и то је разлог зашто треба да седе тројица како би се образовао суд и како би га примили [...] читав садржај гијура је придруживање јеврејском народу [...] стога када се нејеврејин из неког другог народа придружи јеврејском народу, он је тиме укључен, ipso facto, у примање Торе синајским откровењем, баш као што јеврејско дете подлеже обавезама те објаве [...]. Зато што као члан јеврејског народа он подлеже испуњавању заповести као и сви други Јевреји. То јасно пише у [библијској књизи о] Рут из које учимо о детаљима у вези са гијуром. Она је изговорила следећу реченицу: „Твој народ је мој народ и твој Бог је мој Бог“ (Рут, 1:16). То значи: постајањем дела јеврејског народа, Бог Израела је постао њен Бог! То је основ гијура, а остало су тумачења, иди и учи.⁵⁴

Рабин Шломо Горен дели слично становиште⁵⁵:

У основи, сваки гијур је преобраћениково прикључивање јеврејском народу [...] зато што према алахи, само особа која припада јеврејском народу подлеже обавези да испуњава заповести. Неко ко не припада јеврејском народу је ноахид, и подлеже једино испуњавању седам ноахидских заповести [...] зато што је Тора била дата само јеврејском народу а не неком другом, и чак и да они (ноахиди) испуњавају заповести они тиме не постају припадници јеврејског народа. Само онај ко је прошао кроз цео поступак придруживања јеврејском народу подлеже обавези испуњавања заповести. Стога ми подлежемо испуњавању заповести као последице тога што смо Јевреји, а нисмо Јевреји зато што испуњавамо заповести.⁵⁶

Ово становиште је супротно становишту изнесеном у трактату *Демај* у смислу како се оно данас радикално тумачи. Према тим тумачењима,

54 Наведено у: Avi Sagi and Zvi Zohar, *Transforming Identity The Ritual Transition from Gentile to Jew – Structure and Meaning*, Continuum, 2007, стр. 286–287.

55 Исто.

56 Моје подвлачење.

посвећеност испуњавању заповести јесте срж *гијура*. Нејеврејин може да постане Јеврејин кроз формалну процедуру (обрезивање и поринуће), али дејственост ове процедуре у потпуности зависи од нормативне посвећености, тј. испуњавања заповести. Насупрот том становишту, стоји становиште из трактата *Левамот*, према којем преобраћеник кроз поступак преобраћења, тј. *гијура*, постаје део јеврејског народа и обавеза испуњавања заповести произлази из његовог јеврејства, као и у случају било ког другог Јеврејина.

Према јеврејском праву, онај коме је нешто заповеђено да чини и то чини већи је од онога коме није заповеђено а чини. На пример, једном човеку је заповеђено да обрађује врт и он то ради, а другом није али он га ипак обрађује, који је од њих двојице већи? Према одговору који је дат у *Талмуду*, први је већи од другог зато што први испуњава вољу наредбодавца и мора да савлада свој нагон који га гони да се успротиви тој обавези, док други човек то ради због себе и зарад себе без икакве сталне обавезе испуњавања нечијег налога. Према тој логици, синајско откриће је Савез који је склопљен између Бога и Израела, а не између Бога и појединаца који су конституисали народ у историјском тренутку када је Савез био склопљен. Обавезујућа снага Савеза не произлази из неке одређене колективне суштине него из основног правног појма да ће посвећење, које је преузело на себе корпоративно тело, такође у будућности обавезивати чланове тог тела. Особа коју је родила Јеврејка сматра се припадником јеврејског народа. Будући да је цео народ посвећен Савезу који налаже испуњавање заповести набројаних у Тори, исто се односи и на ту особу, као на некога ко је рођен у јеврејском народу, и самим тим посвећен испуњавању начина живота у складу са Савезом. Мајмонид сматра да ће било које људско биће које испуњава заповести Торе зато што прихвата Мојсијево пророштво бити награђено за то. Међутим, обавеза испуњавања заповести односи се само на Јевреје. Ако нејеврејин својевољно прихвати да испуњава заповести, чак и онда када то произлази из потпуног прихватања Торе, то још увек не значи да он подлеже њиховом испуњавању. Само припадници јеврејског народа дужни су да испуњавају заповести Торе. Стога, чак и када преобраћеник или Јеврејин по рођењу изабере да испуњавају заповести због дубоког личног верског убеђења, убеђење није то што ствара обавезу да се живи у складу са заповестима. Напротив, они подлежу тој обавези самом припадношћу јеврејском народу. Чињеница да и Јеврејин и преобраћеник у јудаизам црпу своју обавезу да испуњавају заповести из истог извора, недвосмислено је наведена у талмудском извору⁵⁷ који наводи да се обавезе које произлазе из синајског Савеза не односе само на оне који су тада били тамо присутни него *и на будућа поколења и на преобраћенике који ће постати Јевреји у будућности*.

57 *Вавилонски Талмуд*, Трактат Шевуот, 39а.

То је, такође, у складу са библијским текстом који смо већ навели.⁵⁸ Идеја *гијура* је рођење. Особа која је претходно била нејеврејин након *гијура* сматра се за рођеног Јеврејина и неопозиво и неповратно је Јеврејин, као било која друга особа рођена од мајке Јеврејке.

Нема сумње да је суштинско питање јеврејског идентитета – *шта*, а не *ко је Јеврејин*. Чињеница да се Јевреји и нејевреји разликују представља аксиом јеврејске вере. Али шта лежи у основи те разлике? Према једном приступу, она се темељи на теолошким основама, а према другом постоји *суштинска* разлика између Јевреја и нејевреја, врста квалитативне разлике која је непроменљива. Један од заступника овог есенцијалистичког тумачења природе јеврејског народа јесте Јуда Халеви, који тврди да се припадници јеврејског народа разликују од свих других народа, те да су надмоћнији од њих, а да узрок за ту разлику почива у посебној карактеристици, коју поседују само Јевреји и која се дословно преноси са колена на колена. Јевреји се, дакле, разликују од нејевреја и та разлика се заснива на метафизичкој различитости међу њима. Ништа се не може учинити да би се та разлика превазишла. Али како се то становиште односи према визији пророка Исаије, када ће се Божји дом звати Дом молитве свим народима.⁵⁹ Ако се Јевреји суштински разликују од нејевреја и ако је та разлика утемељена на неизбрисивој разлици у самој природи Јевреја наспрам нејевреја, како онда ико уопште може да се преобрати у јудаизам? Без обзира на то колико је дубоко религијско искуство, без обзира на то колико је искрена приврженост Тори и јеврејском народу, остаје непобитна чињеница да дотични појединац поседује нејеврејску, а не јеврејску душу.

Јуда Халеви се суочава с проблемом преобраћења тврдњом да преобраћеници заиста нису једнаки с рођеним Јеврејима и да се њихови потомци могу тек након неколико поколења у потпуности стопити с јеврејским народом.⁶⁰ Менахем Келнер се послужио сјајном и духовитом метафором Данијела Ђ. Лескера: *Баши као што копије IBM-ових рачунара могу да користе исти софтвер као оригинални IBM-ов хардвер, они ипак нису „оно право“; тако, дакле, и преобраћеници могу да верују у оно у шта верују Јевреји по рођењу и да чине исте ствари као и они (софтвер), али они*

58 Видети напомену бр. 18.

59 „Јер ће се Дом Мој звати Дом молитве свим народима“, *Исаија*, 56:7.

60 „Међутим, обраћеници нису једнаки синовима Израела по рођењу, који једини могу да постану пророци.“ Jehuda Halevi, *Hazari*, Књижевно друштво „Pismo“, Библиотека „Ner Micva“, Zemun, 5760/2000, стр. 17. Јуда Халеви је рођен око 1075. у Толеду, Шпанија, а умро је негде на Оријенту, 1141.

*још увек нису исто што и рођени Јевреји (хардвер).*⁶¹

Слично Јуди Халевију и Зоар⁶² се суочава с проблемом преобраћеништва. С једне стране, потврђује се да преобраћеник никада неће постати једнак са Јеврејном, а с друге стране, душе правих преобраћеника јесу душе јеврејског порекла и боравиле су на Синају са свим другим јеврејским душама. То што су ове душе завршиле у телима нејевреја приписује се својеврсној космичкој забуни. Стога ове појединце управо њихова истинска и суштински јеврејска природа мотивише да пређу у јудаизам.

Мајмонидово становиште према преобраћеницима драматично је супротстављено Халевијевом, као и оном из Зоара. Искрени преобраћеници су изузетно добродошли и на сваки могући начин су равноправни, ако не и изнад рођених Јевреја. Пошто припадање јеврејском народу нема никакве везе са личном метафизичком суштином, него је у потпуности везано за идеје које човек гаји у себи, и на крају времена ће се преобратити сва људска бића.

Мајмонидов позитиван однос према преобраћеницима може се видети у једном од његових најпознатијих и најчешће објављиваних писама, одговору рабину Овадији преобраћенику. Рабин Овадија га је питао да ли му је допуштено да се моли „Богу *наших* Праотаца“ будући да он није прави потомак Праотаца.

До мене је стигло писмо са питањима ученог и просвећеног рабина Овадије, праведног придоншца⁶³, Господ да му плати за дело његово и да му плата буде потпуна од Господа Бога Израеловог што је дошао да нађе уточиште под крилима Његовим⁶⁴.

Прво питање се тиче благослова и молитава које се изговарају у тренутку кад се молиш сам и кад се молиш са заједницом. Да ли ти је дозвољено рећи: „Боже наш и Боже отаца наших“, „Који нас је посветио заповестима Својим“, „Који нас је одвојио“, „Који нас је изабрао“, „Што си у баштину дао праоцима нашим“, „Који нас је извео из земље египатске“, „Који је учинио чуда праоцима нашим“, и сличне одељке из молитава?

Одговор: *Треба да кажеш све како је написано и немој ништа да мењаш. Правилно је да се молиш исто онако како се моли сваки*

61 Menahem Kelner, *Majmonid o judaizmu i jevrejskom narodu*, Književno društvo „Pismo“, Biblioteka „Ner Micva“, Zemun, 5760/2000, стр. 17.

62 Зоар, *Књига сјаја*, једна од главних књига кабале.

63 Преобраћеника у јудаизам.

64 *Рут*, 2:12.

Јеврејин било да се молиш сâм било да предводиш заједницу у молитви. Суштина ствари је у томе што је наш праотац Аврам подучавао и просвећивао људе и упућивао их на стазу истине говорећи им о Богу, Који је Један Једини, и да напусте и презру клањање кумирима. Он је многе преобратио и привео под крила Свете Божје Свеприсутности и заповедио је синовима својим и дому свом да држе путеве Господње, као што је написано: „Јер га знам да ће заповедити синовима својим и дому свом након себе да се држе путева Господњих.“⁶⁵ Стога сви који се преобрате у јудаизам до краја свих поколења и сви они који обзнањују јединство Имена Светог, нека је благословен Он, као што је написано у Тори, убрајају се међу ученике и чланове дома нашег праоца Аврама, и он их је све вратио на праву стазу. Као што је савременике вратио речима и учењем, тако враћа и све оне који ће се преобратити у будућности преко оставштине коју је оставио у наслеђе својој деци и своме дому. Одатле следи да је наш праотац Аврам отац свих оних својих потомака који су ваљани и који следе његов пут и отац својих ученика, а то су они који су се преобратили у јудаизам. Стога треба да кажеш: „Боже наш и Боже отаца наших“ зато што је Аврам твој отац. И треба да кажеш: „Што си у баштину дао праоцима нашим“, зато што је Авраму дата земља, као што је речено: „Устани и прођи земљом уздуж и попречно јер ћу је теби дати.“⁶⁶ А одељке као што су: „Који нас је извео из земље египатске“, „Који је учинио чуда праоцима нашим“, ако желиш да их промениш и кажеш: „Који си извео Израел из Египта“, „Који си учинио чуда Израелу“ – реци тако. Уколико, пак, ништа не промениш, у реду је. Због тога што си дошао под крила Свете Божје Свеприсутности и приступио Богу, између тебе и нас нема разлике. Сва чуда која су се десила, десила су се нама подједнако као и теби. Није ли речено: „И нека не говори туђин који пристане уз Господа: `Господ ме је одвојио од народа Свог`.“⁶⁷ Из тога видимо да ни у чему нема никакве разлике између нас и тебе. Свакако треба да кажеш: „Који нас је изабрао“, „Који нам је дао“, „Који нас је одвојио“, зато што те је Свети, нека је благословен Он, изабрао и већ одвојио од

65 *Постање*, 18:19.

66 *Исто*, 13:17.

67 *Исаија*, 56:3.

народа и дао ти Тору, јер је Тора дата нама и преобраћеницима, као што је речено: „Зборе! Вама и дошљаку који је међу вама, један да је закон, закон вечан од колена до колена, придошлица ће бити као и ви пред Господом. Један закон и једно право да буде вама и дошљаку који је међу вама.“⁶⁸

И знај да су наши праоци који су изашли из Египта били у великој већини поштоваоци кумира којима су се клањали у Египту. Тамо су се помешали с другим народима и учили од њихових дела и поступака све док Свети, нека је благословен Он, није послао Мојсија, нашег учитеља, који је пророк над пророцима, и одвојио нас од народа и довео под крила Свете Божје Свеприсутности, нас и све преобраћенике, и свима нам дао један закон. Немој се олако односити према својој лози, јер ако ми своју лозу везујемо за Аврама, Исака и Јакова, ти своју лозу везујеш за Онога Који рече и свет постаде. Тако је објашњено и код пророка Исаије: „Овај ће рећи: ја сам Господњи, а онај ће се звати по имену Јаковљевог.“⁶⁹ Придошлица ће рећи: „Ја сам Господњи“, а Израелићанин ће се звати по имену Јаковљевог.

Доказ за све што ти је речено у вези са благословом, да у њиховом садржају ништа не мењаш, налази се у трактату Бикурим.⁷⁰ Тамо учимо: „Придошлица доноси (првине јер је речено: `И весели се svakим добром које ти је дао Господ Бог твој и дому твом, ти и Левит и дошљак који је код тебе`⁷¹) и не чита (али не може да чита текст) јер не може рећи: `Јер се Господ заклео праоцима нашим да ће нам је дати` (земљу Израел будући да његови праоци нису Јевреји). Кад се моли сâм каже: `Боже праотаца Израела` (уместо праотаца наших).“ То је учење Раби Меира, али то није протис. Протис је у складу с мишљењем које је изложено у Јерусалимском Талмуду⁷². Тамо кажемо: „Учи се у име Раби Јуде: Придошлица доноси (првине) и чита. Шта је разлог? „Јер сам те учинио оцем многих народа“⁷³ – некада си био отац Аврама, а одсад ћеш бити отац свим створењима. Раби Јошуа бен Леви је рекао: `Протис је у складу са мишљењем

68 Бројеви, 15:15.

69 Исаија, 44:5.

70 Бикурим, 1:4.

71 Поновљени закон, 26:11.

72 Јерусалимски Талмуд, 1:4.

73 Постање, 17:5.

Раби Јуде. `Сада ти је јасно да треба да кажеш: „Јер се Господ заклео праоцима нашим“, и да је Аврам отац нама и свим праведницима који су пришли Господу да ходе стазом Његовом. Овај протис се односи и на остале благослове и молитве да у њима ништа не мењаш.

Према Мајмониду, Аврамово потомство престаје да се односи на биолошко питање и постаје религијска ставка. Мајмонид овде пориче есенцијалистичко тумачење јеврејског идентитета које заступају Јуда Халеви и касније Зоар, потврђујући да јеврејски идентитет обухвата теорију и праксу, али ништа више. Он то чини у контексту расправе о потомству. Јеврејски идентитет, насупротив Халевију, није везан за гене него за посвећеност. Аврам је подједнако отац својим ученицима, као и Исаку и његовом потомству. Рачунајући преобраћеничку лозу директно од праоца Аврама, Мајмонид је изједначава са лозом рођених Јевреја. *Због тога што си дошао под крила Свете Божје Свеприсутности и приступио Богу, између тебе и нас нема разлике.* Мајмонид иде и даље, тврдећи да је лоза преобраћеника већа од лозе рођених Јевреја. *Немој се олако односити према својој лози, јер ако ми своју лозу везујемо за Аврама, Исака и Јакова, ти своју лозу везујеш за Онога Који рече и свет постаде.* Ако рођени Јеврејин рачуна своју лозу од Праотаца, преобраћеник је рачуна од самог Бога! Да наведемо поново речи Менахема Келнера:

У погледу „хардвера“, сва људска бића су једнака. Она се разликују само на нивоу „софтвера“. Конверзије софтвера су могуће како у свету компјутера тако и у свету људских бића. Искрено прихватање учења из Торе је у потпуности могуће и довољно да се од некога направи Јеврејин у сваком погледу.⁷⁴

Мајмонид подучава да суштина јеврејства и приступање јеврејству подразумевају прихватање или одбацивање одређених гледишта. Одређивање Јеврејина преко схватања које прихвата, иде руку под руку са схватањем људске природе код којег се инсистира на томе да су сва људска бића у основи иста, а да се разликују, у оној мери у којој се заиста разликују, само по схватањима која усвајају.

За Халевија, преобраћеници су могли да постану једнаки с рођеним Јеврејима тек после многих поколења с мешовитим браковима између ове две

74 Menahem Kelner, *наведено дело*, стр. 85.

групе. У одређеним деловима *Мидраша* и *Зоара* истиче се да преобраћење као такво, заправо, и није могуће. Преобраћеници су, у ствари, људи чији су родитељи иноверци, али се у њих игром случаја уселила јеврејска душа. Преобраћење тако и није представљало тему за себе, него се пре односило на повратак заблуделе душе на право место. Иноверци који немају такве душе нису никада ни могли да се истински преобрате у јудаизам. Мајмонид је у потпуности одбацио таква гледишта.

Гијур као rite de passage. Према моделу који се нуди у трактату *Јевамот*, где је *гијур* схваћен као рођење у јеврејству као сродничкој групи, цео обредни поступак је процес у којем се нечији физички идентитет изнова установљава, или редизајнира. Према том моделу, срж *гијура* није лично теолошко убеђење и/или духовни преображај него онтолошки преображај индивидуалног физичког идентитета и радикално репозиционирање те особе у потпуно нову сродничку матрицу. Према овом становишту, духовна преоријентација следи промену сродства, јер све особе које су рођене као Јевреји подлежу обавезама синајског Савеза.

Хришћанство и ислам су професионалне заједнице које почивају на посвећености одређеним веровањима и религијској пракси. Стога прикључивање овим заједницама подразумева на првом месту лично посвећење које произлази из психичко-духовног преображаја. Јеврејство је – према моделу који се нуди у трактату *Јевамот*, где је *гијур* схваћен као рођење у јеврејству као сродничкој групи – стога сродство; нечија веровања или пракса не одређују да ли је та особа Јеврејин или није. Према томе, прикључивање јеврејској заједници подразумева на првом месту преображај сродничке матрице кроз симболичко „телесно“ поновно рођење.

Стога, нећемо *гијур* поредити са конверзијом у хришћанство и ислам него са обредом преласка онако како га анализирају Ван Генеп, Мирча Елијаде и Виктор Тарнер. Обред преласка састоји се из три дела: прелиминални, лиминални и постлиминални. У прелиминалном делу индивидуа се лишава свог постојећег идентитета, док у постлиминалном делу стиче нови идентитет. За време лиминалног дела она није ни једно ни друго, ни овде ни онде. Као што смо видели, јеврејско право описује *гијур* као поступак који се састоји из три дела:

- А) Брисање нејеврејског идентитета – кроз обрезивање;
- Б) Међувремени идентитет – ни нејеврејин ни Јеврејин;
- В) Рођење у јеврејству – кроз поринуће у микве.

Сличност између обреда преласка, како га налазимо у другим

ISAK ASIEL

CONVERSION AND THE ISSUE OF JEWISH IDENTITY

Intending to provide an interesting approach to the nature of Jewish identity, this article aims at highlighting and explaining relevant biblical passages, rabbinical sayings and Israeli laws. The unity of mankind as God's creation is continuously underlined in Judaism's worldview. Nevertheless, Abraham's Covenant with God which was confirmed and strengthened by giving of the Torah to Moses at Mt Sinai, signified Abraham's and Moses' descendants – the tribes of Israel – as a distinct ethnic group with special obligations towards the Creator. However, Judaism accepted proselytes from the very beginning, by the means of conversion act called "giyur". This procedure requires declaration of acceptance of Sinai Covenant in the presence of three Jewish persons, circumcision of male converts, and immersion in the ritual bath of male and female proselytes. The person who has undergone the "giyur" procedure, as well as the person born by Jewish mother, is forever considered to be Jewish, regardless of the strength of his/her dedication to Judaism.

